

УДК 502:330

Воляк Л.Р.,
аспірант кафедри статистики
та економічного аналізу,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Постановка проблеми. Підвищення рівня продовольчої безпеки країни та забезпечення рентабельного сільськогосподарського виробництва залежить від наявності, ефективного використання та розширеного відтворення ресурсного потенціалу аграрних підприємств.

Нестабільність економічних процесів, залучення у процес виробництва неконтрольованої кількості ресурсів є однією із причин погіршення стану навколишнього природного середовища та умов життя людини. Тому на часі створення передумов для переходу до нового рівня ресурсного споживання, який передбачає запровадження ефективних засобів з ресурсозбереження шляхом застосування як ринкових важелів, так і державного регулювання використання природних ресурсів.

Створення продуманого механізму ресурсозбереження забезпечує високу ефективність ресурсоспоживання на усіх етапах виробництва. Ресурсозабезпеченість дозволяє досягти підприємству сталого рівня економічного розвитку, зменшити антропогенне навантаження, суттєво покращити стан навколишнього середовища. На сьогодні постає необхідність застосування передових інноваційних технологій, але через брак коштів з кожним роком все більше загострюється проблема раціонального використання ресурсів у виробництві, що знижує рівень конкурентоспроможності підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми ефективного використання і відтворення ресурсного потенціалу в аграрному секторі досліджували І. Ф. Баланюк, В. А. Бугуцький, О. М. Вишневська, В. С. Дієсперов, В. Я. Месель-Веселяк, Л. Д. Павловська, Г. М. Підлісецький, П. Т. Саблук, А. М. Третяк, М. М. Федоров, А. Г. Фонотов, В. В. Юрчишин та інші науковці.

Щодо проблем ресурсозбереження та їх вирішенню присвячені чисельні праці як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Зокрема В. Беренса, Д. Медоуза, Т. Міллера, У. Ростоу та інших зарубіжних авторів, які з різних точок зору підходили до процесу збереження ресурсів. Вагомий внесок у вирішення проблеми ресурсозбереження зробили і такі вітчизняні вчені, як С. А. Подолинський, В. І. Вернадський, Н. М. Федоровський, Л. В. Канторович, С. І. Дорогунцов, М. І. Долішній, Б. М. Данилишин.

Проте, незважаючи на значні дослідження учених у даній галузі, малорозвиненою залишається роль ресурсозбереження з позиції забезпеченості природними ресурсами при управлінні підприємствами в конкурентних умовах.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є оцінка ресурсозбереження в системі ресурсозабезпеченості та підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як у світі, так і в Україні гостро стоять проблеми щодо раціонального використання, збереження, а по можливості – примноження й відновлення компонентів природно-ресурсного потенціалу. Проблема використання мінерально-сировинного потенціалу України полягає в тому, що значна частина ресурсів знаходиться у важко видобувному розміщенні (на великих глибинах, у тонких пластах тощо), а також у виснаженості найякіснішої частини запасів промислових копалин, у першу чергу – палива (нафти, газу, вугілля), обмежених фінансових та технічних можливостях геологорозвідувальних робіт. Перспективи розвитку мінерально-сировинного комплексу пов'язують із розвідкою та розробкою нових для України корисних копалин – золота, міді, хрому, свинцю, цинку, молібдену, рідкісноземельних металів, фосфоритів тощо, важливим також є підвищення рівня видобутку родовищ та вилучення корисних складових з породи, залучення до господарського обліку техногенних родовищ зі складу відходів попереднього виробництва, використання вторинної сировини.

Не менш важливою проблемою є збереження і раціональне відтворення земельних, водних, лісових ресурсів, флори і фауни, які використовуються у господарській діяльності та зазнають від неї значного негативного впливу.

Раціональне природокористування – це використання окремих видів ресурсів з відтворенням їх у необхідних масштабах при одночасному збереженні екологічної рівноваги навколишнього середовища.

Одна з основних тенденцій раціонального природокористування полягає у переході до планування та управління за допомогою обов'язкового обліку допустимого рівня впливу матеріального виробництва на навколишнє середовище при споживанні природних ресурсів понад ліміти їх споживання, ліміти викидів і скидів забруднюючих речовин, ліміти збереження і розміщення відходів, показники ефективності та комплексності використання природних ресурсів.

Згідно ДСТУ 3051-95, ресурсозбереження – це діяльність (організаційна, економічна, технічна, наукова, практична, інформаційна), методи, процеси, комплекс організаційно-технічних засобів, що супроводжують всі стадії життєвого циклу обкатів і спрямованих на раціональне використання та економне витрачання ресурсів [1].

Так, Реймерс Н. Ф. розглядає сутність ресурсозбереження через призму поняття ресурсозберігаючої технології, під якою розуміється технологія, в якій технологічний процес забезпечується при мінімальній витраті енергії, раціональних витратах на основні і допоміжні матеріали, зарплату робітникам основного виробництва при заданій якості і необхідній продуктивності праці [2].

Дорогунцов С. І. відзначає, що ресурсозбереження – це прогресивний напрям використання природно-ресурсного потенціалу, що забезпечує економію природних ресурсів та зростання виробництва продукції при тій самій кількості використання сировини, палива, основних і допоміжних матеріалів [3].

На відміну від традиційних технологій, використання в сільськогосподарському виробництві ресурсо- та енергозберігаючих технологій забезпечує економію виробничих витрат у середньому в п'ять разів, у тому числі витрати на добрива – на 30-40%, паливно-мастильні матеріали – на 60-70%, придбання сільськогосподарської техніки – на 80-90%.

За даними Інституту землеробства НААН України, в аграрних підприємствах Київської області за 2001-2008 рр. середня урожайність зернових культур, вирощених за ресурсозберігаючими технологіями, склала 60 ц/га, тоді як за традиційними – 52-30 ц/га, в т.ч. озимої пшениці – 80,0 і 50,4 ц/га, кукурудзи – 90-100 і 46-50 ц/га, ячменю – 55-60 і 32/33 ц/га відповідно. Наприклад, впровадження у 2007 р. ресурсозберігаючої технології вирощування зернових колосових культур і кукурудзи у дослідному господарстві «Чабани» Інституту землеробства НААН України забезпечило отримання урожайності озимої пшениці на рівні 60 ц/га, озимого жита – 45 ц/га, озимого тритикале – 60, ярої пшениці – 40, ярого ячменю – 58 ц/га. Собівартість вирощування зазначених культур склала близько 29,8 грн./ц, а чистий прибуток – 1571 грн./га [4].

Дані показники свідчать про недосконалість традиційних технологій виробництва у сільському господарстві та необхідність запровадження вискоєфективних інноваційних ресурсозберігаючих, які виявилися ефективнішими і дають можливість підприємствам розширювати свої виробничі можливості і відповідно бути конкурентоспроможнішими на ринку.

У своїй праці «Управління конкурентоспроможністю організації» Р. А. Фатхуднінов виділяє наступні основні завдання ресурсного забезпечення розробки і реалізації стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства [5]:

- забезпечення високого наукового рівня робіт і процесів з ресурсозбереження;
- ретельне обґрунтування напрямів витрачання ресурсів і ресурсоспоживаючих об'єктів як усередині системи (у підприємстві), так і в зовнішньому середовищі, за рахунок інноваційних проектів;
- застосування науково обґрунтованих методів прогнозування, оптимізації, економічного обґрунтування, нормування потреб в різних видах ресурсів;
- знаходження джерел і форм ресурсного забезпечення з різних джерел;
- стиківка в стратегії, інноваційно-інвестиційних проектах цільових завдань, об'єктів, витрат ресурсів, місця, термінів, виконавців, ефективності та інших компонентів;
- вибір прогресивних логістичних технологій організації матеріальних потоків;
- вибір сучасних інформаційних технологій нормування, планування, обліку і контролю витрачання ресурсів;
- аналіз ефективності використання ресурсів;
- стимулювання підвищення ефективності використання ресурсів;
- організація навчального персоналу прогресивним технологіям, методам, моделям та інструментам ефективного використання ресурсів.

Проте існує ряд проблем управління, які стримують розвиток ринку ресурсозбереження та його інфраструктури в Україні. Основними з них є [6; 7; 8]:

- відчутний дефіцит фінансових коштів у підприємств для оновлення основних засобів на ресурсозберігаючих засадах;

—недостатня розвиненість інфраструктури ринку ресурсо- та енергозбереження у регіонах України, відсутність гнучких схем роботи суб'єктів ринку із замовниками;

—складність роботи з окремими ринковими суб'єктами, необхідність врахування специфіки функціонування малого та великого бізнесу, підприємств та організації бюджетної сфери;

—труднощі психологічного сприйняття керівниками і власниками підприємств необхідності та доцільності впровадження ресурсозберігаючих технологій на виробництві;

—низький рівень інформування потенційних споживачів ресурсо- та енергозберігаючих технологій про новинки цього ринку;

—суперечливість законодавчої бази, відсутність дієвих механізмів еколого-економічного стимулювання ресурсозбереження;

—високі рівні ризику, що супроводжують реалізацію велико- і середньо витратних інноваційних ресурсозберігаючих проектів тощо.

Формування і реалізації стратегії ресурсозбереження на всіх рівнях управління – одне з найважливіших питань управління конкурентоспроможністю, оскільки, по-перше, ресурсоємність є другою стороною товару (перша – якість), по-друге, Україна за ефективністю використання ресурсів в кілька разів відстає від розвинених країн.

Перспективним напрямом розвитку ринку ресурсозберігаючої продукції є використання нових можливостей, що відкривають перед суб'єктами господарювання. До них належать:

—поліпшення якості уже існуючої продукції та послуг шляхом адаптації їх до природоохоронних вимог, вимог міжнародних стандартів ресурсоефективності, що дає можливість значно підвищити конкурентоспроможність підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках;

—розроблення принципово нової ресурсозберігаючої продукції та створення для цього спеціалізованих компаній (наприклад, виробництво нових продуктів з відходів, розроблення техногенних родовищ корисних копалин);

—залучення іноземного капіталу та створення спільних підприємств з представниками країн, де розвинений ринок ресурсозбереження. Це дозволяє використовувати провідні технології, методи управління ресурсозберігаючою діяльністю, підвищуючи її ефективність в Україні;

—подальший розвиток спеціалізованих компаній з надання консультаційних, інжинірингових, освітніх та інших послуг з ресурсозбереження тощо.

Розглянуті напрями здебільшого стосуються державного, регіонального та місцевого рівнів господарювання. Водночас на мікроекономічному рівні доцільно активізувати роботу з [6; 8]:

—сприяння з боку суб'єктів інфраструктури ресурсозбереження підвищенню обізнаності населення та підприємств з новинками ресурсозберігаючих технологій, їх еколого-економічними і соціальними перевагами та недоліками шляхом проведення виставкової діяльності, рекламних акцій, особистого продажу і т.д.;

—формування для громадськості іміджу енерго-, водосервісних та інших компаній сфери ресурсозбереження як економічно ефективних та екологічно сприятливих через випуск прес-релізів та інформаційних матеріалів про діяльність підприємств, статей на замовлення, складання звітів, проведення прес-конференцій і презентацій;

—розроблення та впровадження у практичну діяльність суб'єктами інфраструктури гнучких фінансових схем, перфоманс-контрактинг, що дозволяють працювати навіть з низьколіквідними підприємствами;

—проведення роз'яснювальної роботи з керівниками та працівниками підприємств різних галузей і видів діяльності щодо доцільності ресурсозбереження, принципів діяльності аудиторських фірм у сфері ресурсозбереження з метою формування сприятливого ставлення до роботи аудиторів на підприємстві;

—розширення спектру послуг, що надаються суб'єктами інфраструктури ресурсозбереження, зокрема, надання практичної допомоги замовникам при складанні поетапного плану реалізації ресурсозберігаючих заходів на основі їх «самофінансування», навчання персоналу підприємств замовників основам ресурсо- та енергоменеджменту.

Важливого значення набуває економічне використання природно-ресурсного потенціалу, що забезпечується рядом виробничо-технічних та організаційно-економічних заходів (рис. 1).

Рис. 1. Джерела економії природно-ресурсного потенціалу

Отже, ресурсозберігаючі технології відіграють важливу роль у ресурсозбереженні природно-ресурсного потенціалу підприємств. При комплексному поєднанні відповідних заходів можна суттєво знизити рівень навантаження на природні комплекси та запобігти значному антропогенному навантаженню. Використання заміників природних ресурсів у виробництві та вживання відходів та побічної продукції не тільки зменшує експлуатацію природних ресурсів, а й ліквідує проблеми, пов'язані із забрудненням навколишнього середовища.

Висновки з проведеного дослідження. Відтворення і ефективне використання природно-ресурсного потенціалу є одним з основних завдань, які стоять перед усіма господарюючими суб'єктами. Адже з використанням інноваційних ресурсозберігаючих технологій досягається збільшення виробництва продукції при незначному негативному впливові на довкілля, а, відповідно, і зростає конкурентоспроможність підприємств на ринку. Уміле застосування еколого-економічних інструментів в поєднанні з іншими методами управління дозволяє ефективно вирішувати проблеми ресурсозбереження в рамках механізмів саморегулювання ринкової економічної системи. Комплекс взаємопов'язаних дій як на державному, так і на місцевому рівнях забезпечує реалізацію стратегії ресурсозбереження, використовуючи прогресивні технології, методи управління ресурсозберігаючою діяльністю, підвищуючи її ефективність в національній економіці.

Ключового значення для розвитку вітчизняного ринку ресурсозбереження набуває в сучасних умовах розбудова сектору ресурсосервісних компаній. Враховуючи, що основною проблемою реалізації ресурсозберігаючих заходів в Україні є дефіцит фінансових коштів, формування розгалуженої мережі підприємств, які надають широкий спектр послуг зі зниження плати за споживання ресурсів з інвестиційним забезпеченням, тим самим знижуючи антропогенне навантаження на довкілля, що є на часі досить актуальним.

Бібліографічний список

1. Ресурсозбереження. Основні положення : ДСТУ 3051-95 (ГОСТ 30166-95). – [Чинний від 1997.01.01.]. – К. : Держстандарт України, 1996. – 15 с.
2. Большой энциклопедический словарь / [под ред. А. М. Прохорова]. – [2-е изд., перераб и доп.]. – М. : Большая российская энциклопедия, 1997. – 1454 с.
3. Розміщення продуктивних сил України : навч.-метод. посібник [для самост. вивч. дисц.] / [Дорогунцов С. І., Пітюренко Ю. І., Олійник Я. Б. та ін.]. – К. : КНЕУ, 2000. – 364 с.
4. Ігнат'єва Т. Г. Перспективи розвитку галузі рослинництва на інноваційній основі (на прикладі аграрних підприємств Київської області) / Т. Г. Ігнат'єва // Економіка та управління АПК. – 2010. - № 2(71). – С. 84-88.

5. Фатхутдинов Р. А. Управление конкурентоспособностью организации : [учеб. пособие] / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Эксмо, 2004. – 544 с.

6. Стефанків О. М. Стратегічні напрями раціонального природокористування в АПК та забезпечення екологічної безпеки в соціумі / О. М. Стефанків // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 1. – С. 32-37.

7. Тарасова В. В. Ресурсоємність і ресурсовіддача в агровиробництві : [монографія] / В. В. Тарасова. – Житомир : Вид-во «ДВНЗ «Державний агроекологічний університет», 2007. – 348 с.

8. Мельник А. Управління ресурсоємністю національної економіки в контексті підвищення її конкурентоспроможності: теоретико-методологічний аспект / А. Мельник, І. Чикало // Вісник ТНЕУ. – 2009. – № 2. – С. 7-21.

Анотація

Оцінено роль ресурсозбереження в системі ресурсозабезпеченості та підвищенні конкурентоспроможності підприємства. Доведено, що лише за допомогою комплексу взаємопов'язаних дій як на державному, так і на місцевому рівнях можна забезпечити реалізацію стратегії ресурсозбереження шляхом використання прогресивних технологій, методів управління ресурсозберігаючою діяльністю, підвищення її ефективності в національній економіці. Розглянуто роль ресурсосервісних компаній в розвитку вітчизняного ринку ресурсозбереження.

Ключові слова: ресурсозбереження, ресурсозабезпечення, конкурентоспроможність підприємств, природно-ресурсний потенціал.

Аннотация

Оценена роль ресурсосбережения в системе ресурсообеспеченности и повышении конкурентоспособности предприятия. Доказано, что только с помощью комплекса взаимосвязанных действий как на государственном, так и на местном уровнях можно обеспечить реализацию стратегии ресурсосбережения путем использования прогрессивных технологий, методов управления ресурсосберегающей деятельностью, повышения ее эффективности в национальной экономике. Рассмотрена роль ресурсосервисных компаний в развитии отечественного рынка ресурсосбережения.

Ключевые слова: ресурсосбережение, ресурсообеспечение, конкурентоспособность предприятий, природно-ресурсный потенциал.

Annotation

Reviewed role in system resources across resource and increase competitiveness. It is proved that only through complex interrelated activities at the state and local levels can be achieved by implementing the strategy of resource use of advanced technologies, resource-management activities, increase its efficiency in the national economy. The role resursoservisnyh companies in the domestic market resource.

Key words: resource, resourcing, the competitiveness of enterprises, natural resource potential.